

Internasjonal økonomi

Ved inngangen til 2001, synes det klart at den langvarige veksten i USA er i ferd med å avta. De siste to månedene er prognosene for BNP-vekst i inneværende år nedjustert fra knapt 3 1/2 til drøyt 2 1/2 prosent, og i løpet av januar satte sentralbanken ned sine styringsrenter med til sammen ett prosentpoeng. USAs betydelige rolle i internasjonal handel og kapitalmarkeder innebærer at dette vil få konsekvenser for den økonomiske utviklingen også i resten av verden. Dersom avdempingen ikke blir kraftigere enn det prognosene fra Consensus Forecasts (CF) sier, venter vi likevel at veksten i EU vil holde seg relativt godt oppe. Bedring på arbeidsmarkedet, mer ekspansiv finanspolitikk og økte investeringer for å hindre kapasitetsskanker vil kunne bidra til det. Vi er mer i tvil om hvorvidt den meget forsiktige bedringen i japansk økonomi vil tåle en avdemping i USA, men foreløpig antyder CFs prognoser en stabil utvikling i perioden 2000 til 2002. Som gjennomsnitt for våre viktigste handelspartnere tilsier prognosene fra CF en vekst på 2,8 prosent både i år og neste år, mot 3,5 prosent i fjor. Avdempingen av den økonomiske veksten og nedgangen i oljeprisen fra de svært høye nivåene i fjor høst, trekker gjennomgående i retning av noe lavere inflasjon i år enn i fjor. Det er likevel også faktorer som trekker prisstigningen i motsatt retning, og vi venter derfor ikke noen dramatisk reduksjon i inflasjonstallene. Rentene i USA er allerede satt ned i år, og vi regner med at rentesenkningene kan ha vært de første av flere. Også i euro-området kan rentene komme til å falle noe senere i år.

Internasjonal handel

I år og neste år ventes en svak avdemping i verdenshandelen etter et markert oppsving mot slutten av 1999 og meget kraftig vekst i fjor. OECD anslår volumveksten i internasjonal handel til knapt 10 prosent i år

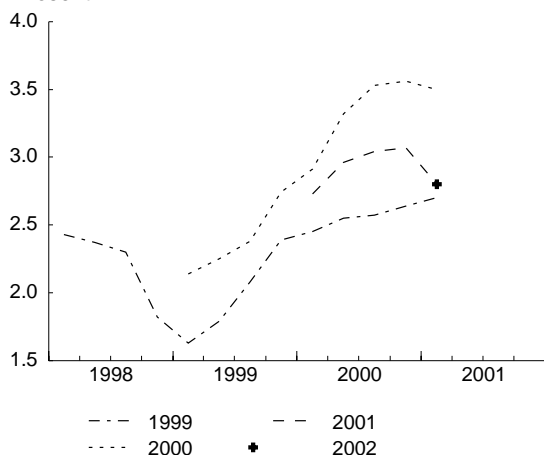
og 8 prosent i 2002, mot over 13 prosent i fjor. En viktig drivkraft bak oppgangen i verdenshandelen har vært vedvarende høy amerikansk importvekst som følge av den kraftige konjunkturoppgangen der. Tilsvarende trekker forventningene om lavere vekst i USA handelsanslagene for de neste to årene ned. Viktige etterspørselsimpulser har imidlertid også kommet fra Asia, Latin-Amerika og Sentral- og Øst-Europa, og disse ventes i større grad å vedvare framover. For EUs del har virkningen på importen av den relativt sterke veksten i innenlandsk etterspørsel blitt dempet av svekkelsen av euroen. Dette er en utvikling som ser ut til å være i ferd med å snu seg, og med utsikter til kun en svak avmatning av den økonomiske veksten, kan EU derfor bli en viktigere drivkraft i internasjonal handel de neste årene.

I takt med oppsvinget i internasjonal handel i 1999, begynte råvareprisene utenom olje å stige igjen etter fallet i kjølvannet av Asia-krisen. Regnet i dollar steg prisene likevel bare svakt fra 1999 til 2000, og ble liggende på et lavt nivå sammenliknet med gjennomsnittet for 1990-tallet. Denne utviklingen må imidlertid ses i sammenheng med dollarappresieringen; målt i pund sterling eller euro var prisstigningen markert fra 1999 til 2000. Prisutviklingen var klart sterkere for metallvarer og råvarer til industrien enn for mat- og jordbruksvarer. For i år spår AIECE (Foreningen for europeiske konjunkturinstitutter) en meget moderat økning i dollarprisene på råvarer utenom olje, og en svekkelse av dollar på rundt 5 prosent overfor euro i 2001.

Mindre ekstremt oljemarked

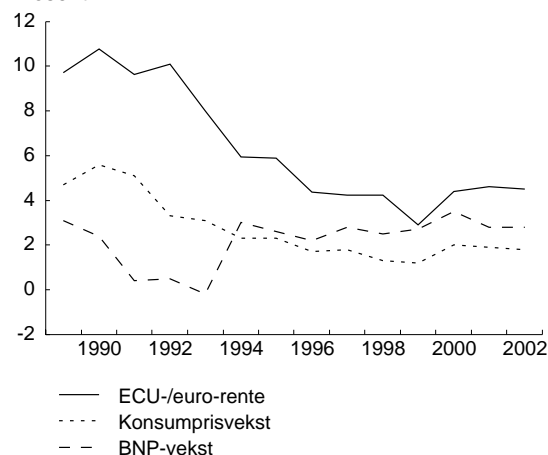
Spotprisen på Brent Blend var i gjennomsnitt noe over 28 dollar fatet i 2000, mot i underkant av 18 dollar fatet i 1999. Fra slutten av november til slutten av

BNP-vekstanslag for Norges handelspartnere for årene 1999 - 2002 gitt på ulike tidspunkter
Prosent

Kilde: Consensus Forecasts.

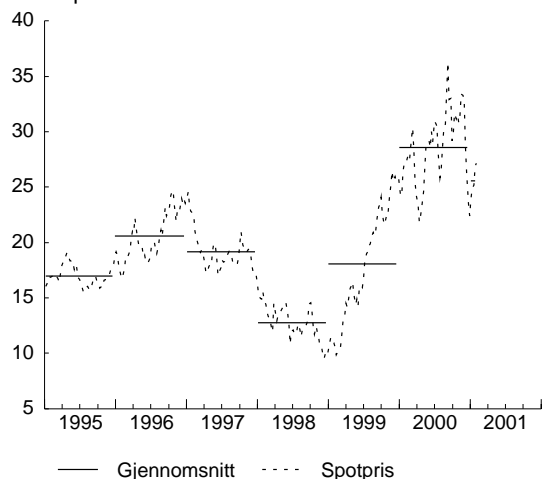
3 mnd. ECU-/euro-rente, BNP-vekst og vekst i konsumprisene for Norges handelspartnere. 1989-2002
Prosent

Kilder: Consensus Forecasts og Statistisk sentralbyrå.

Spotprisen på Brent Blend. 1995-2001

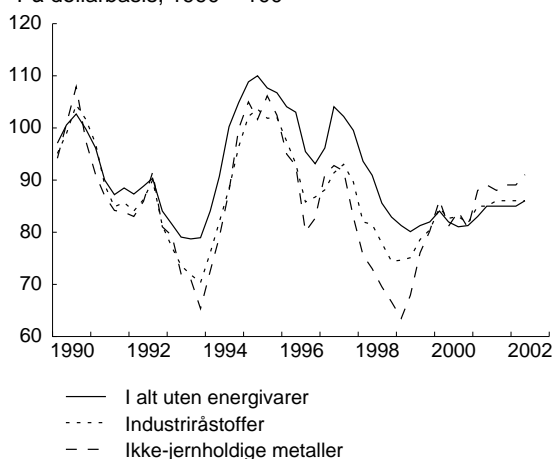
Dollar per fat

Kilde: Norges Bank.

Indekser for råvarepriser på verdensmarkedet. 1990 - 2002

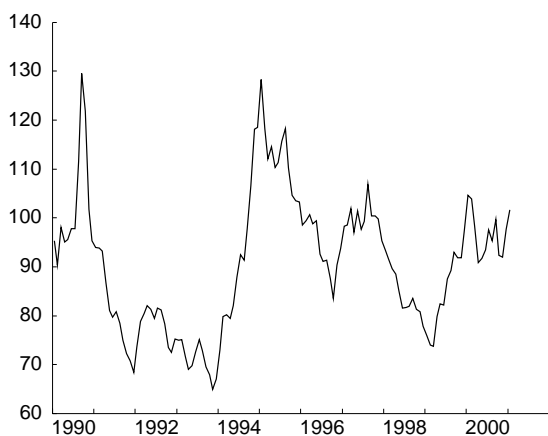
På dollarbasis, 1990 = 100

Kilder: HWWA-Institut für Wirtschaftsforschung og AIECE.

Indeks for aluminiumspriser. 1990 - 2001

På dollarbasis. 1979=100

Kilde: Norges Bank.

desember i fjor falt oljeprisen fra 33 dollar til 22 dollar per fat. Siden har oljeprisen steget noe og lå ved utgangen av januar i år på om lag 27 dollar per fat. Gjennomsnittsprisen så langt i år er omtrent den samme som for desember, drøyt 25 dollar per fat.

Flere forhold bidro til den kraftige økningen i oljeprisen gjennom store deler av 1999 og 2000. OPEC vedtok i mars 1999 å redusere produksjonen med 1,7 millioner fat per dag, etter at kartellet allerede hadde kuttet produksjonen to ganger i 1998. I tillegg økte etterspørselen i Asia som følge av en positiv økonomisk utvikling i regionen etter krisen i 1997/98, samtidig som den sterke økonomiske veksten i Nord-Amerika fortsatte.

Det stadig sterkere oppsvinget i verdensøkonomien bidro sterkt til fortsatt prisvekst på olje i 2000. OPEC økte produksjonen fire ganger i fjor, men fram til det mer dramatiske prisfallet i desember førte dette bare til kortvarige prisutslag. De høye oljeprisene i 2000 må også ses i sammenheng med de lave lagertallene for raffinerte oljeprodukter i USA og til dels Europa, som førte til økt bekymring om dekningsgraden for fremtidig forbruk. Først mot slutten av fjoråret begynte lagrene av fyringsolje i USA å øke noe.

Etter det kraftige prisfallet i desember, vedtok OPEC på sitt ekstraordinære møte i midten av januar i år å redusere produksjonen med 1,5 millioner fat per dag fra 1. februar og ut året. I tillegg har Irak eksportert atskillig mindre olje de siste 1-2 månedene, selv om landet i desember inngikk en ny og utvidet olje-format-avtale med FN.

Som følge av den høye oljeprisen og forventninger om svakere økonomisk vekst i USA, har Det internasjonale energibyrået (IEA) redusert sitt anslag for den globale oljeetterspørselen inneværende år. Redusert etterspørsel etter fyringsolje og en økning i lagrene kan bidra til å legge en ytterligere demper på den videre prisutviklingen. En slik utvikling er betinget av at Irak øker eksporten til nivået før den siste avtalen med FN.

Formelt har OPEC på ubestemt tid suspendert sin handlingsregel om at dersom prisen på en kurv av OPEC-oljer skulle holde seg utenom et intervall fra 22 til 28 dollar per fat i tyve dager, så vil kartellet foreta de produksjonsreguleringer som er nødvendige for å bringe prisen tilbake til intervallet. Samtidig reagerte OPEC med produksjonskuttet i januar tidligere enn det handlingsregelen skulle tilsa. Vi tror derfor at eventuelle oljeprisfall under 22 dollar per fat, vil bli kortvarige, og venter en stabilisering innenfor OPECs målintervall.

Mot dempet vekst i USA

Etter nedgang i BNP-veksten fra 5,6 prosent i 2. kvartal til 2,2 prosent i 3. kvartal regnet som årlig rate, viser foreløpige tall for 4. kvartal et ytterligere fall i

veksttakten til anslagsvis 1,4 prosent. Mens 3. kvartalstallene ble trukket ned av en midlertidig kraftig nedgang i offentlige utgifter, var 4. kvartalstallene blant annet preget av at nærlingslivets investeringer falt for første gang på over åtte år. Det er nå ikke lenger noen tvil om at en endring er på gang i USA. CFs siste prognoser spår BNP-vekst på 2,6 prosent i 2001, mot 5,2 prosent i 2000. Dette innebærer en nedjustering av vekstanslagene med opp mot ett prosentpoeng på bare to måneder. Den lave veksten mot slutten av 2000 betyr at vekstoverhenget inn i 2001 er meget lavt. Selv det lave anslaget på 2,6 prosent krever derfor en vekst gjennom året på nesten 3 1/2 prosent, samtidig som sentralbanksjef Greenspan i januar spådde null- eller negativ vekst i 1. kvartal 2001. Vi kan derfor ikke se bort fra at vekstanslaget vil bli ytterligere nedjustert.

Tidlig i januar satte den amerikanske sentralbanken rentene ned med et halvt prosentpoeng. Dette skjedde utenom de faste rentemøtene, og de aller fleste var svært overrasket. På rentemøtet i slutten av samme måned fulgte banken opp med en ny rentenedsettelse, og varslet samtidig flere hvis nødvendig. På den ene siden gir dette en positiv impuls og øker sånn sett sannsynligheten for en myk landing. Mange oppfattet likevel rentesenkingen som et faresignal, fordi den tyder på at sentralbanken er bekymret for den økonomiske utviklingen. Nedjusteringen av de økonomiske prognosene for inneværende år må også ses i lys av en rekke tegn til avdemping offentliggjort den siste perioden. Detaljhandelen er svak, og konsumveksten i 4. kvartal var klart lavere enn tidligere i 2000. Også eksportveksten var dempet. Enda mer dramatisk er fallet i investeringene i 4. kvartal. Bedriftsinvesteringene har vokst hvert kvartal siden 1992 og vært en viktig drivkraft bak den lange oppgangskonjunkturen. Bildet er likevel ikke helt entydig; økningen i salg av nye boliger i desember var den høyeste på over sju år og antallet nye stillinger i januar var mye høyere enn forventet. Dette er likevel ikke nok til å endre hovedinntrykket av at en markert demping av veksten er på gang i USA. Etter en historisk lang oppgangsperiode har denne avmatningen vært ventet lenge, og årsakene til at den nå kommer er flere.

Næringslivets investeringer, som har gitt sterke vekstimpulser gjennom hele konjunkturoppgangen, er gradvis blitt dempet av oppgangen i oljepris og renter gjennom 1999 og 2000. Stigningen i dollarkursen på siste halvdel av 1990-tallet må også gradvis ha undergravd amerikanske bedrifters konkurranseevne. Også veksten i det private forbruket er redusert gjennom fjoråret, noe det er rimelig å se i sammenheng med utviklingen på aksjemarkedet. Den kraftige verdiøkningen på aksjer har vært en viktig årsak til den markerte veksten i det private forbruket de siste årene, men med et fall i aksjekursene i 2000 bidrar utviklingen i husholdningenes formue nå isolert sett til å trekke konsumveksten ned. Videre trekker forsinkede effek-

Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norges viktigste handelspartnere

Årlig endring i prosent

Land (andel av norsk eksport ¹)	1999	2000	2001	2002
USA (8,3)				
Bruttonasjonalprodukt	4,2	5,1	2,6	3,5
Konsumprisindeks	2,2	3,4	2,7	2,4
Arbeidsledighet ² (nivå)	4,2	4,0	4,4	4,5
Japan (4,0)				
Bruttonasjonalprodukt	0,8	1,9	1,8	1,9
Konsumprisindeks	-0,3	-0,7	-0,3	0,0
Arbeidsledighet ² (nivå)	4,7	4,7	4,7	4,7
Tyskland (11,3)				
Bruttonasjonalprodukt	1,6	3,1	2,7	2,7
Konsumprisindeks	0,6	1,9	1,7	1,5
Arbeidsledighet ² (nivå)	10,5	9,5	8,8	8,3
Frankrike (6,0)				
Bruttonasjonalprodukt	2,9	3,2	3,0	3,0
Konsumprisindeks	0,5	1,7	1,4	1,4
Arbeidsledighet ² (nivå)	11,2	9,7	8,8	8,2
Storbritannia (10,9)				
Bruttonasjonalprodukt	2,3	3,0	2,6	2,6
Konsumprisindeks ³	2,3	2,1	2,2	2,4
Arbeidsledighet ² (nivå)	4,3	3,7	3,6	3,6
Italia (3,0)				
Bruttonasjonalprodukt	1,4	2,7	2,6	2,7
Konsumprisindeks	1,7	2,5	2,2	1,8
Arbeidsledighet ² (nivå)	11,4	10,7	10,0	9,5
Sverige (12,8)				
Bruttonasjonalprodukt	3,8	4,0	3,4	3,0
Konsumprisindeks	0,3	1,3	1,8	2,0
Arbeidsledighet ² (nivå)	5,6	4,7	4,1	3,7
Danmark (7,5)				
Bruttonasjonalprodukt	2,1	2,6	2,2	2,2
Konsumprisindeks	2,4	2,9	2,3	2,1
Arbeidsledighet ² (nivå)	5,2	5,2	5,1	5,1
Nederland (6,3)				
Bruttonasjonalprodukt	3,9	4,0	3,5	3,2
Konsumprisindeks	2,2	2,5	3,6	2,4
Arbeidsledighet ² (nivå)	3,2	2,8	2,5	2,3
Memo				
BNP EU	2,4	3,3	2,9	2,9
BNP handelspartnere	2,7	3,5	2,8	2,8
KPI eurosonen ⁴	1,2	2,3	2,1	1,8
KPI handelspartnere	1,2	2,0	1,9	1,8
Euro-rente	2,9	4,4	4,6	4,5

¹ Tall for 2000, i prosent, ekskl. råolje, naturgass, skip og oljeplattformer, ifølge Månedstatistikk over utenrikshandelen, Statistisk sentralbyrå.

² Prosent av arbeidsstyrken

³ Eksklusive renter

⁴ ESBs målsetting relaterer seg til den harmoniserte konsumprisindeksen, HKPI, som generelt kan avvike noe fra KPI.

Kilder: Consensus Forecasts. Tall for arbeidsledighet i Sverige, Danmark og Nederland er fra OECD. Renteanslagene er fra Statistisk sentralbyrå.

ter av rentehevingene også denne etterspørselskomponenten ned. I tillegg betyr de høye oljeprisene at forbrukerne får mindre penger å rutte med og dermed reduserer etterspørselen sin etter andre goder. Denne effekten er sterkere i USA enn i Europa fordi amerikanerne har svært lave miljøavgifter på oljeprodukter og dermed merker prisendringen på råolje tydeligere i prisene på sluttprodukter. I tillegg bruker de mer olje, spesielt bensin. Økningen i amerikanernes forbruk har imidlertid også blitt drevet av økt sysselsetting og stigende reallønninger, og det positive bidraget fra reallønningene ventes å fortsette i perioden framover. Også utenriksøkonomien kan komme til å bidra positivt. Forventninger om jevnere veksttakt i EU og USA framover trekker i retning av at den negative impulsen fra utenrikshandelen reduseres de neste par årene. Det støtter opp om forventningene om en relativt mild avdemping i 2001. For 2002 spår CF ny økning i veksttaket. Prognoser så langt fram i tid er svært usikre, men i tillegg til eventuell bedret utenriksøkonomi, kan lavere renter og president Bush' lovede skattelettelser trekke veksten opp.

Inflasjonen i USA har tatt seg merkbart opp gjennom de siste par årene, og ble i 2000 3,4 prosent, mer enn ett prosentpoeng høyere enn i 1999. Oppgangen i oljeprisene er en viktig årsak, men også den øvrige prisveksten begynte å ta seg opp i første halvår i fjor. Svært høy ressursutnyttelse og rekordlav arbeidsledighet kan bidra til å forsterke de innenlandske prisimpulsene framover. Riktignok har sterk produktivitsvekst resultert i at lønnskostnadene så langt bare har steget moderat, men akselerasjonen i annet halvår 2000 var likevel merkbar. Når økonomien nå går over til å vokse noe langsommere, kan produktivitsveksten komme til å dempes, ettersom det er en tendens til at produktiviteten vokser sterkere når aktiviteten er på vei opp enn når den er på vei ned. Det vil i så fall redusere rommet for å øke lønningene uten at produksjonskostnadene per enhet øker, og det kan i sin tur gi sterkere prispress i amerikansk økonomi. Dersom reverseringen av dollarkursen fortsetter, vil prisimpulser utenfra trekke i samme retning. Lavere oljepriser og mer moderat vekst de neste årene kan derimot bidra til lavere prisstigning. Dette blandete prisbildet sammen med utsiktene til lavere vekst bidrar til den store usikkerheten om utviklingen framover. Oppfatningene har også endret seg raskt; så sent som i november i fjor anbefalte OECD en økning på 0,5 prosentpoeng inneværende år, mens den økonomiske diskusjonen i januar konsentrerte seg om hvor mye rentene skal ned utover året.

Nedgangen i økonomiens veksttakt trekker i retning av ytterligere rentenedgang framover, men tegn til fortsatt prispress kan gi sentralbanken grunn til å holde mer tilbake. Det er derfor fremdeles meget usikkert hvor sterke de dempende effektene i amerikansk økonomi vil være. En avdemping omtrent som

CF forespeiler oss, vil bety lavere vekst, men sannsynligvis ikke store problemer. Overgangen til lavere vekst kan imidlertid også bli hard og brutal, og den svært lave veksten i 4. kvartal i fjor kan være et tegn på at sannsynligheten for dette har økt. Selv om ubalansen i amerikansk utenriksøkonomi så langt ikke har skapt problemer, forblir den et viktig usikkerhetsmoment. Hvis tilliten til amerikansk økonomi faller, kan handelsunderskuddet bidra til en rask svekkelse av dollaren, og i så fall kan økt inflasjon slå ut i nye rentehevinger. Da kan summen av nedkjølende effekter gi en kraftig bråbrems i USA.

Fortsatt usikkerhet om Japan

Japans BNP falt i siste halvår i 1999, men veksten tok seg opp i fjor, og Consensus Forecasts anslår nå veksten til i underkant av 2 prosent på årsbasis i år og neste år. Dette innebærer en markert oppjustering av prognosene fra ett år tidligere. Gjennom 1999 ble eksporten hemmet av en markert styrking av yen overfor dollar, men denne utviklingen snudde i fjor. Sammen med en kraftig vekst i offentlige investeringer, er økt eksport en hovedforklaring på den markerte bedringen i japansk økonomi i 2000. Industriproduksjonen har vokst måned for måned i over ett år, men dette snudde med de siste tallene som viste nedgang. Utviklingen i husholdningenes forbruk ble bedre enn mange fryktet i fjor, men er likevel fortsatt svak. Dette kan henge sammen med lav lønnsvekst, økt arbeidsledighet og en usedvanlig høy sparerate. Derimot har skattelettelser trukket i positiv retning, og en mulig bedring på arbeidsmarkedet kan gi utsikter til en svak nedgang i spareringen i år. Til tross for høy offentlig gjeld, vedtok myndighetene en ny offentlig tiltakspakke så sent som i november i fjor. Det er likevel vanskelig å se for seg en robust vekst bare basert på impulser fra offentlig sektor og utlandet. Rentenivået i Japan er bare 0,25 prosent, og gir dermed små muligheter til ytterligere nedgang for å stimulere økonomien. Samtidig faller prisene, slik at selv så lave nominelle renter betyr positive realrenter. Tegnene til en raskere og sterkere avmatning enn en del hadde ventet i USA, skaper dessuten økt usikkerhet også om den japanske utviklingen. Avhengigheten av utenlandske vekstimpulser er stor, og slår de nedjusterte anslagene for USA til, kan prognosene godt bli ytterligere nedjustert også for Japan.

Toppen passert i Europa

Prognoser for EU-landene spår at BNP-veksten vil avta noe i år og neste år, etter å ha blitt rundt ett prosentpoeng høyere i fjor enn i 1999. En viktig forklaring er utsiktene til en avdemping av veksten i USA. Økt eksportetterspørsel har vært og er fremdeles en svært viktig faktor bak oppsvinget i Europa. Den kanskje største usikkerheten er nå knyttet til hvor sterk denne avhengigheten er – i hvor stor grad Europa selv vil klare å drive den økonomiske veksten når USA-lokomotivet slakker farten.

Oppgangen begynte i siste del av 1999, og fortsatte inn i første halvår i fjor da den innenlandske etterspørselen økte markert i EU. Viktige bidrag kom fra både husholdningenes etterspørsel og private investeringer. Økt sysselsetting, økte reallønninger og skattelettelse har stimulert det private konsumet, mens oppgangen i oljeprisene isolert sett har redusert veksten i realdisponibel inntekt. I Frankrike har innføringen av 35-timers uke gitt økt sysselsetting, men også svakere reallønnsutvikling som motytelse for redusert arbeidstid. Eksporten vokste enda kraftigere enn den innenlandske etterspørselen. Det skyldes høy internasjonal økonomisk vekst og - for eurolandene - en stadig svakere euro. Eksportoppsvinget var spesielt kraftig i Tyskland og Italia, som i årene før var blitt spesielt hardt rammet av ettervirkningene av Asia-krisen. Storbritannias eksport har derimot blitt hemmet av en sterk valuta. Samtidig som eksporten fra EU har økt, har importen vokst omtrent tilsvarende, og det har redusert utenrikshandelens bidrag til BNP-veksten.

De neste to årene venter Consensus Forecasts noe lavere vekst for EU-området. Avdemping av veksten i USA er den viktigste forklaringen på dette. Med anslått knapt 3 prosent vekst per år, vil veksttaket likevel være relativt høy sammenliknet med de siste 20 årene. Vesentlige skattelettelse i blant annet Tyskland og Frankrike vil bidra til en ekspansiv finanspolitikk i prognoseperioden, og sammen med økende sysselsetting, ventes disse å bidra til at husholdningenes etterspørsel fortsatt blir sterk. Også pengepolitikken kan komme til å bli noe løsere. Husholdningenes etterspørsel vil videre motivere til fortsatte kapasitetsutvidende investeringer. Flere land har dessuten vedtatt lettelse i beskatningen av næringslivet. I tillegg til avdempingen i USA, bidrar også fortsatt moderat vekst i Japan til at de utenlandske vekstimpulsene ventes å bli svake. Dersom euroen også styrker seg, vil noe av eurosonens konkurransefordel bli spist opp. Med moderate kursforandringer, vil valutaen likevel være svak sammenliknet med 1990-tallet. Den relativt svake euroen og den ekspansive finanspolitikken er to viktige grunner til at USAs oppbremsing ikke trenger å få altfor alvorlige konsekvenser for Europa.

I 2000 opplevde EU også en markert akselerering i prisene. I eurosonen ble inflasjonen i 2000 2,3 prosent, målt ved den harmoniserte konsumprisindeksen, noe som er klart over sentralbankens målsetning (under 2 prosent). De fleste prognoser spår at inflasjonen også i år vil bli svært nær denne grensen. Økningen i prisveksten har de siste månedene omfattet hele eurosonen, og i september til november i fjor oppfylte ingen av eurolandene sentralbankens inflasjonsmålsetting. Prisstigningen falt imidlertid litt igjen i desember. Hovedårsakene til den tiltakende prisveksten har vært oppgangen i oljeprisene gjennom det siste halvannet året og euroens sterke kursfall. De innenlandske prisimpulsene er fortsatt meget mode-

rate, og inflasjonen unntatt energi og matvarer holdt seg på eller under 1,5 prosent i hele 2000. Utenfor eurosonen har både Sverige og Storbritannia hatt svært lav prisstigning gjennom hele fjoråret, mens landene framover ventes å få en prisutvikling som likner mer på gjennomsnittet for eurolandene. De neste to årene ventes fallende oljepriser og, for eurolandene, en sterkere euro å redusere de utenlandske prisimpulsene. I de aller fleste EU-landene er det dessuten utsikter til meget moderat økning i lønningene. Alt dette er imidlertid usikre prognoser, og med relativt god økonomisk vekst, et stadig strammere arbeidsmarked og muligheter for forsinket overvelting av de høye oljeprisene i innenlandske priser, kan vi ikke utelukke økt innenlandsk prispress i prognoseperioden. Også i EU er dermed prisbildet noe blandet, noe som kan forklare at forventningene om renteutviklingen spriker. I fjor hevet sentralbanken rentene med til sammen 1,75 prosentpoeng, og OECD spådde i november videre renteheving i år på 0,5 prosentpoeng. Avdempingen av veksten og nedsettelsen av rentene i USA har imidlertid fått flere analytikere til tvert imot å spå rentereduksjoner. Med utsikter til moderat vekst og noe lavere prisstigning, men likevel klart mildere avdemping enn i USA, konkluderer vi med at sentralbanken kan komme til å senke rentene noe et stykke ut i året.

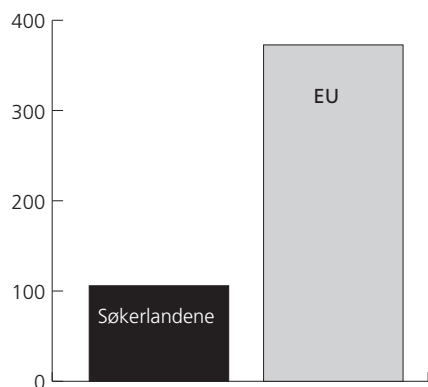
De relativt gode framtidsutsiktene i EU kan bli truet av utviklingen utenfor området. Til tross for oppsvinget i innenlandsk aktivitet, er fortsatt eksportvekst viktig for de gode prognosene. En hardere landing enn forventet i USA kan derfor komme til å få merkbare konsekvenser også for EU. Det usikre er styrken i disse effektene. Eksportveksten kan også bli skadelidende dersom euroen skulle appresiere kraftigere enn ventet og dermed fjerne for mye av eurosonens valutakursmessige konkurransefortrinn. Et annet faremoment er oljeprisene. Dersom disse igjen skulle stige, vil veksten i realinntekter avta, noe som vil svekke både husholdningenes etterspørsel og bedriftenes investeringsvilje. I tillegg kan ny økning i oljeprisene tenkes å utløse en innstramning av pengepolitikken. Vi kan også tenke oss en pengepolitisk innstramning basert på utviklingen internt i EU, først og fremst vekst i lønningene utover prognosene, noe både den økte prisstigningen og det strammere arbeidsmarkedet kan tenkes å bidra til. I en eventuelt intensivt kamp mot økte inflasjonsimpulser, kan den økonomiske oppgangen fort bli klart skadelidende.

EU's søkerland

Tolv land i Sentral- og Øst-Europa forhandler nå med EU om opptakelse i unionen. De tolv landene er Bulgaria, Estland, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia, Tjekkia og Ungarn. I tillegg har Tyrkia søkt om medlemskap, men EU er av politiske grunner foreløpig ikke villig til å innlede medlemskapsforhandlinger med landet. Vi inkluderer derfor ikke landet i tallene som presenteres nedenfor. Forhandlingsprosessen ser ut til å bli lang og vanskelig, og selv om enkelte av søkerlandene selv ønsker medlemskap allerede fra slutten av 2002, tror de færreste at utvidelse kan bli aktuelt før tidligst i 2004. Uavhengig av selve EU-utvidelsen vokser imidlertid graden av politisk og økonomisk samkvem mellom de ulike områdene i Europa, og over 60 prosent av de tolv søkerlandenes eksport går til EU. Både gjennom EØS-avtalen og den øvrige kontakten med EU, kan utviklingen i disse landene få betydning for Norge, selv om den direkte handelen foreløpig er liten. Nedenfor gjengir vi noen sentrale makroøkonomiske størrelser for søkerlandene og sammenlikner dem med tilsvarende størrelser for dagens EU.

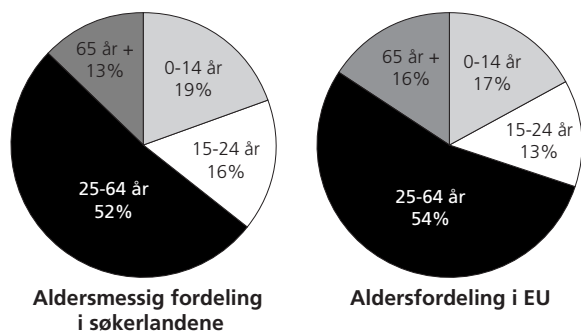
Målt i antall mennesker, vil en utvidelse av EU med alle de tolv kandidatlandene bety at befolkningen i unionen øker med over 100 millioner, drøyt en fjerdedel av dagens befolkning. For EU vil utvidelse dermed bety en kraftig økning i størrelsen på det felles arbeids- og produktmarkedet. EU's befolkning vil imidlertid ikke bare bli større, den vil også bli

Figur 1a. Forholdet mellom befolkningens størrelse i EU og EU's søkerland. Millioner. 1998

Kilde: Eurostat.

Figur 1b. Aldersmessig sammensetning i hhv. søkerlandene og EU. 1998

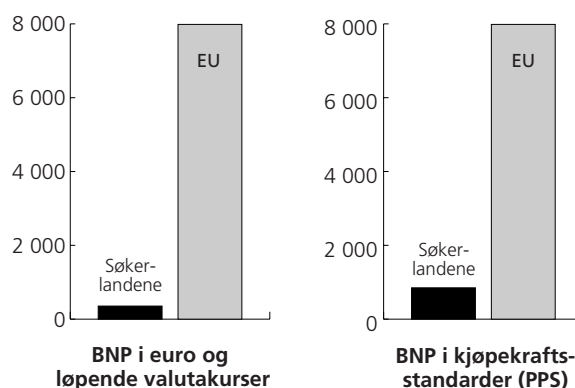

Kilde: Eurostat.

noe annerledes. Aldersstrukturen i søkerlandene og EU er ikke veldig forskjellig, men befolkningen er gjennomgående noe yngre i de sentral- og øst-europeiske landene. Økningen i arbeidsstyrken vil derfor kunne bli prosentvis enda større enn økningen i befolkningen.

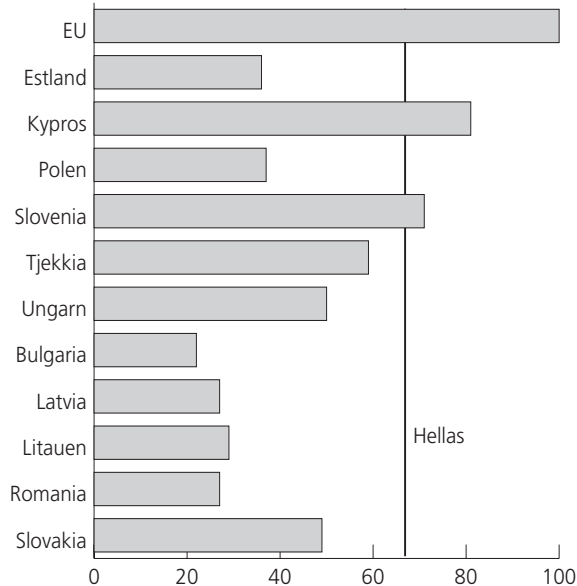
Måler vi størrelsen på EU i produksjon, vil en utvidelse bety atskillig mindre. De tolv søkerlandenes BNP utgjorde i 1999 under 5 prosent av EU's BNP, mens deres BNP per capita i gjennomsnitt lå på drøyt 15 prosent av EU-snittet. En utvidet union vil dermed i gjennomsnitt være en fattigere union enn dagens. Tar vi hensyn til at prisnivået er svært forskjellig og regner BNP i kjøpekraftsstandarder (purchaser power standards, PPS), øker søkerlandenes BNP til drøyt 10 prosent av EU-landenes, eller i underkant av 40 prosent regnet per capita. Den store forskjellen mellom andelen av befolkningen og andelen av produksjonen skyldes altså både en markert forskjell i prisnivå og en markert forskjell i levestandard. Kandidatlandene vil derfor være mindre viktige for EU og for Norge som marked enn det befolkningens størrelse alene tilsier. Her er det likevel verdt å merke seg at det også er stor forskjell mellom de enkelte søkerlandene, noe figur 3 illustrerer. Her ser vi på BNP per capita, regnet i PPS. Kypros og Slovenia ligger klart best an, med en levestandard som nærmer seg gjennomsnittet for EU og som overstiger levestandarden i det fattigste av medlemslandene (Hellas). En bulgarer har derimot bare en femtedel så mye til disposisjon som en gjennomsnittlig EU-borger, regnet på denne måten. Det er derfor ikke urimelig å tenke seg at tilgang til det indre markedet i form av fri arbeidssøking kan få stor betydning for befolkningen i Sentral- og Øst-Europa. Dette er også en sentral diskusjon i landene som danner EU's grense mot øst. Til tross for fri flyt av arbeidskraft, har det så langt vært relativt begrenset arbeidsmigrasjon mellom dagens EU-land. Imidlertid er den økonomiske avstanden mellom søkerlandene og EU's rikeste medlemmer større enn mellom dagens rikeste og fattigste medlemmer, samtidig som den geografiske og kulturelle avstanden til dels er mindre. Dette kan trekke i retning av at en utvidelse av EU østover både via handel og migrasjon kan gi en vridning i relative lønninger innenfor dagens medlemsland i disfavør av den arbeidskraften som lettest lar seg erstatte av nye sentral- og øst-europeiske EU-borgere.

Figur 2. Forholdet mellom BNP i EU og i EU's søkerland. Målt hhv. i mrd. euro og løpende valutakurser og i mrd. kjøpekraftsstandarder (PPS). 1999

Kilde: Eurostat.

Figur 3. BNP per capita regnet i kjøpekraftsstandarder (PPS). Indeksert, EU=100. 1999

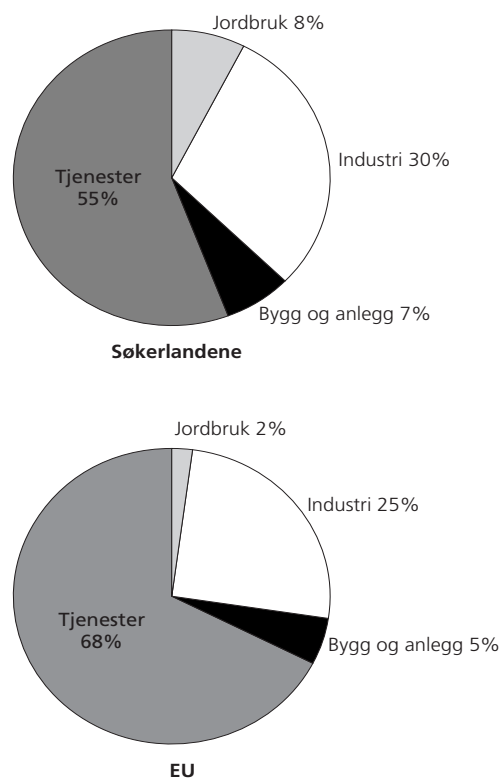
Kilde: Eurostat.

Også produksjonsstrukturen er forskjellig i søkerlandene og i EU. Figur 4 illustrerer at primærnæringene er klart viktigere i de sentral- og øst-europeiske landene enn i Vest-Europa. I noe svakere grad gjelder det samme for industrien og bygg- og anleggssektoren, mens tjenestenæringenes dominans er mer markert i EU enn i kandidatlandene. Dette er typisk for landenes velstandsnivå. Tall for sysselsetting viser grovt sett samme bilde. Når EU allerede i dag sliter med kostbare overføringer til landbruket, sier det seg selv at denne næringsstrukturen ikke gjør medlemskapsforhandlingene enklere. Sett i sammenheng med at utenlandske direkte investeringer i de tolv søkerlandene økte med mer enn 225 prosent fra 1994 til 1998, kan tallene også tyde på at næringsstrukturen i Sentral- og Øst-Europa kan komme til å endres vesentlig de neste årene.

Fattige land som har nært økonomisk samkvem med rikere land, antas ofte å kunne forvente en opphentingseffekt som minker forskjellene over tid. Tabellen nederst til høyre viser tre sentrale økonomiske størrelser for femårsperioden 1995-1999: vekst i BNP, inflasjon og ledighet. Vi ser at BNP-veksten i gjennomsnitt har vært merkbart høyere i kandidatlandene enn i EU. Gjennomsnittene skjuler imidlertid betydelige forskjeller mellom land. Bulgaria og Romania har opplevd et fall i BNP i denne perioden, mens halvparten av søkerlandene har hatt en gjennomsnittlig vekst på 4 prosent eller mer per år. EU-landenes utvikling er jevnere, med unntak av Irland. Selv om forskjellen mellom 2,4 og 3,6 prosent er klart synlig, er den relativt liten i forhold til det svært ulike utgangspunktet. Skulle de to gruppene fortsette med tilsvarende vekstrater framover, vil det ta 160 år før søkerlandene innhenter sine rike naboer i vest, regnet i BNP per capita.

Også ledighetstallene er relativt like for EU og kandidatlandene, og her er variasjonene mellom enkeltland omtrent som innen EU. Inflasjonstallene for EU og søkerlandene til-

Figur 4. Næringsfordelt bruttoproduksjon i hhv. søkerlandene og EU. 1997

Kilde: Eurostat.

hører derimot to forskjellige verdener. Som gjennomsnitt for femårsperioden hadde seks av kandidatlandene tosfifret årlig inflasjon, og i Bulgaria økte prisene i gjennomsnitt med over 250 prosent per år. Det har imidlertid vært en kraftig nedadgående tendens i disse tallene, slik at gjennomsnittet for 1999 er nede i 7,9 prosent. Dette snittet er i tillegg kraftig påvirket av Romanias inflasjon på over 45 prosent, og ser vi bort fra dette landet, er gjennomsnittet nede i 4,5 prosent. Den nedadgående trenden vil trolig fortsette ettersom landene prioriterer å gjøre seg klare til deltakelse i EUs monetære union. Faren er at bestrebelsene på å nå inflasjonsmålet i en periode kan hemme veksten.

En utvidelse av EU med de tolv søkerlandene vil altså gi en større, men også klart annerledes union. Det er tegn til en viss konvergens mellom de sentral- og østeuropeiske og de vesteuropeiske økonomiene, og økt tilpasning av den økonomiske politikken kan forsterke denne trenden. Likevel ser det ut til at både velstands- og prisnivå i lang tid framover kan forbli markert forskjellig.

Økonomisk vekst, inflasjon og ledighet. Gjennomsnitt 1995-1999

	BNP-vekst	KPI-vekst	ILO-ledighet
EU	2,4	2,0	8,8
Søkerland	3,6	27,1	10,3

Kilder: IMF og Eurostat.